

Szegedi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

Történelemtudományi Doktori
Iskola
Jelenkortörténeti Program

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Valastyán Balázs

Magyar földbirtok- és telepítéspolitikája a visszacsatolt Bácskában (1941-1944)

Témavezető: Prof. Dr. A. Sajti Enikő DSc

Szeged
2019

I. A kutatás célja, felhasznált források és szakirodalom

A földkérdés a XIX-XX. század során rendkívül jelentős volt az egyes közép-kelet európai államok életében. A trianoni békével a Magyarországtól elcsatolt területeken a helyi magyar lakosság az újonnan létrejövő államok agrárreformjának elszenvedője volt a legtöbb esetben, így az általuk felszabadulásnak megélt terület-visszacsatolás után – részükről jogosnak vélt – földigénylések, adott esetben visszaigénylések kezdődtek meg, melyek magukkal hozták az impériumváltással kisebbségi sorba sodródó népek birtokaiktól történő megfosztását. A jugoszláv agrárreform során kiosztott földek a visszacsatolás után a magyar állam kezelésébe kerültek ugyan, azonban a helyi magyar lakosság – legyen az volt nagy- vagy középbirtokos, nincstelen – mégsem került tulajdonba a visszatért Bácskában: földeket csak kivételes esetekben – például székelyeknek, vitézeknek – adtak tulajdonba, zömében csak haszonbérletbe vehettek birtokokat. A helyi magyar lakosság megnyugtatóra tett másik kísérlet a házhelyek osztása volt. A földek, házhelyek végleges tulajdonba juttatása, valamint a földreform lezárása nem történt meg sem a Bácskában, sem a revíziók előtti Magyarországon az általam bemutatott időszakban, ugyanis a magyar kormány a háború utáni időszakra tervezte a földosztást, bízva abban, hogy Magyarország győztes oldalon kerül ki a háborúból. Ha valamely visszacsatolt területen a földreform megkezdődött volna, az 1938 előtti Magyarországon élő lakosság elégedetlenségét váltotta volna ki. Az események ismertek, így a magyar földbirtok-politika háború utáni elképzelései sem valósultak meg.

Témaválasztásomat az is befolyásolta, hogy a magyar történeti szakirodalomban a Bácskában végrehajtott földbirtokpolitikai intézkedések eddig mindössze egy munka keretein belül lettek tárgyalva, mely már címében is jelzi annak idejétmúltságát.¹ Dolgozatom elsődleges forrásait a Délvidéki Földbirtokpolitikai Kirendeltség iratai képezték, melyek 1941 és 1944 között keletkeztek. A Kirendeltség létrejöttét és működését szintén bemutatom munkámban. Az iratok őrzési helye Újvidéken, a Vajdasági Tartományi Levéltárban (Arhiv Vojvodine) van, itt mintegy 205 doboznyi irat található és kutatható. A Kirendeltség dokumentumait 11 csoportba rendezték, melyek közül dolgozatomba az első hat csoport irataiból válogattam, összesen 23 doboz anyagát feldolgozva.

A szűken vett témára vonatkozó iratokat tartalmazzák ezek a dobozok, a többi doboz anyaga (például születési anyakönyvi kivonatok) túlmutat a téma keretein, így azok nem

---

¹ Lőrinc Péter: *Harcban a földért. A magyar fasizmus jugoszláviai földbirtokpolitikája (1941-1944)*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981.

kerültek felhasználásra. Az egyes, felhasznált csoportok iratai többek között a bácskai települések birtokviszonyaira vonatkozó összeírásokat, haszonbérletekre vonatkozó kérelmeket, haszonbérleti kiadásokat, az ezekhez kapcsolódó haszonbér-csökkentési kérelmeket, a volt bácskai földbirtokosok vagy azok leszármazottaiknak földvisszaigénylésre vonatkozó beadványait, házhelyek kiadására vonatkozó kérelmeket tartalmaznak, de ezek között találhatóak meg az ún. telepfelügyelői jelentések is, melyek segítségével betekintést nyerhettem a visszacsatolt Bácskába telepített székelyek mindennapjaiba. Az iratok kutatásához elengedhetetlen volt az Apáczai Csere János ösztöndíj, melynek fél éves időtartama alatt kutattam az Vajdasági Tartományi Levéltárban.

Egy másik fontos irategység Budapesten, a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában található. A Földművelésügyi Minisztérium 1941 és 1944 között keletkezett általános iratai számos, a téma szempontjából releváns iratot őriztek meg. Ezek az iratok a fentebb említett Vajdasági Tartományi Levéltárban fellelhető iratok árnyalását, jobb megismerését, megértését teszik lehetővé az által, hogy a volt tulajdonosok beadványait, kérelmeit tartalmazzák. Ezen a helyen csak egy fontosabb irategységre utalnék, mely a Külföldi Magyarokat Hazatelepítő Kormánybiztosság dokumentumait tartalmazza. Bonczos Miklós feljegyzései a székelyek áttelepítésével kapcsolatban fontos információkkal szolgáltak számomra, melyek segítségével a székelyek átköltözésének menetét ismerhettem meg, illetve annak nehézségeibe nyerhettem bepillantást. A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában mindössze néhány irat áll rendelkezésre a Délvidéki Földbirtokpolitikai Kirendeltség iratai közül, azonban ezek sem kerülhették el figyelmemet. Ezek elsősorban nagybirtokosi összeírások a visszacsatolt Délvidékre vonatkozóan, melyek a jugoszláv időszakban kisajátított birtokok felméréseit, illetve az impériumváltás utáni föld visszajuttatási javaslatokat tartalmazzák. Az irategység dokumentumai közel sem teljeseek, ami pedig rendelkezésre áll, az sem rendezett. Információim szerint az iratanyag jelentős része 1956-ban pusztult el. A Minisztertanácsi jegyzőkönyvek közül az 1941. július 15-én keletkezett jegyzőkönyvet használtam fel, melyben a visszatért Délvidékre vonatkozóan kiadott 5280/1941 M. E. rendeletet rögzítették. Ez a rendelet tartalmazta jugoszláv agrárreform revízióját, illetve határozta meg a magyar földreform végrehajtásának főbb csapásirányait. A Magyar Távirati Iroda (továbbiakban MTI) Kőnyomatos jelentéseiből az egyes, napi események külföldi fogadtatását, illetve a visszacsatolás hivatalosan elvárt hangulatát ragadhatjuk meg, mellyel elsősorban a Délvidék visszacsatolását megelőző időszakot próbáltam árnyalni.

A szekunder irodalomra rátérve értekezésemhez elsősorban a két világháború között lefolytatott jugoszláv agrárreform kapcsán felhasznált szakirodalmat emelném ki. A délszláv szakirodalomból elsősorban Nikola Gaćeša *Agrarna reforma i kolonizacija u Bačkoj 1918-1941* című munkáját használtam fel. Gaćeša a jugoszláv agrárreformot, annak eseményeit, rendeleteit, illetve eredményét táblázatokkal illusztrálva, jugoszláv levéltári forrásokra alapozva, részletesen mutatja be. Munkája mindmáig alapműnek számít. Emellett a dobrovoljacok² (szerb telepések) beköltöztetése, a kolonizáció bemutatása is a munka erénye. Másik kötetét – *Agrarna reforma i kolonizacija u Jugoslaviji 1945-1948*³ – a háború utáni időszak földbirtok- és telepítéspolitikájának bemutatása teszi ki, ennek a kötetnek elsősorban a táblázatos részét tudtam felhasználni. A teljesség kedvéért meg kell említenem, hogy Gaćeša hasonló kontextusban tárgyalja a Bánát és a Szerémség területén végrehajtott jugoszláv földbirtok- és telepítéspolitikáról is.⁴ Kovács Attila 2004-ben megjelent monográfiája, annak ellenére, hogy a Lendva-vidéken végrehajtott jugoszláv földbirtok- és kolonizációs politikát mutatja be, fontos olvasmány volt disszertációm szempontjából. A jugoszláv intézkedések törvényi hátterét, illetve a földreform és telepítések hatásait meglehetősen részletességgel feldolgozó munka módszertani szempontból is sok segítséget jelentett számomra.⁵

Mindezek mellett a szakirodalom alapján mutattam be a Trianon előtt Magyarországhoz tartozott területek gazdasági teljesítményét, illetve a béke után a Felvidéken és Észak-Erdélyben folytatott csehszlovák és román agrárreformot. Dolgozatom másik nagy témaköre, a székelyek letelepítése a Bácskába a magyar történettudomány keretein belül népszerű, jól kutatott témának számít, bőséges irodalommal. Ebben a témakörben A. Sajti Enikő könyvét kell kiemelnem első helyen, monográfiája átfogóan tárgyalja a székelyek áttelepítését a Bácskába.⁶ Itt utalnék arra, hogy kronológiailag ez az első összefoglaló munka a székelyekre vonatkozóan az 1945 utáni magyar szakirodalomban. Az újabb szakirodalom közül Papp Árpád munkáit emelném ki. A 2015-ben megjelent *Igaz történetek Mindenkiföldjéről*⁷ című kötet a vajdasági lakosság visszaemlékezéseit gyűjtötte egybe az impériumváltás utáni időszakra vonatkozóan. Ezek a visszaemlékezések a délvidéki

---

² Dobrovoljacok: háborús önkéntesek, akiket Szerbiából, Crna Gorából és Boszniából telepítették erre a területre.

³ Nikola Gaćeša: *Agrarna reforma i kolonizacija u Jugoslaviji*. Matica Srpska, Novi Sad, 1984.

⁴ Nikola Gaćeša: *Agrarna reforma i kolonizacija u Banatu*. K. n., Novi Sad, 1972.; Nikola Gaćeša: *Agrarna reforma i kolonizacija a Sremu 1918-1941*. K. n., Novi Sad, 1975.

⁵ Kovács Attila: *Földreform és kolonizáció a Lendva-vidéken a két világháború között*. K. n. Lendva, 2004.

⁶ A. Sajti Enikő: *Székely telepítés és nemzetiségpolitika a Bácskában: 1941*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1984.

⁷ *Igaz történetek Mindenkiföldjéről. Vajdaság/Délvidék (1941-1944)*. Szerkesztette: Papp Árpád. Vajdasági Magyar Közművelődési Intézet, Zenta, 2015.

bevonulás időszakával együtt új adatokkal gazdagítják a kialakult képet a Bácskába telepített székelyek és a helyi magyarok mindennapjait illetően.

Papp Árpád másik kötete 2017-ben jelent meg *A zenélő kút. A bukovinai székelyek a Bácskában* címmel.⁸ Ebben a kiadványban Papp átfogóan bemutatja a székelyek áttelepítésének korabeli terveit, átköltözésüket, majd pedig ottani berendezkedésüket. Az értékes képanyaggal illusztrált kötet hasznos kontrollanyag volt számomra is, a munka elsősorban levéltári források alapján készült, s itt jegyzem meg, hogy az általam felhasznált források egy része megegyezik az ebben a könyvben szereplőkkel. A két munka kutatása közel egy időben, de egymástól teljesen függetlenül zajlott.

II. Az értekezés szerkezeti felépítése

Az értekezés öt nagyobb szerkezeti egységre tagolódik, melyek további alfejezetekre oszlanak. Az első fejezet a dolgozat témájához kapcsolódó historiográfiai áttekintés. A további négy fejezetben kronológiai és tematikai sorrendben tekintetem át a magyar kormány által végrehajtott földbirtok- és telepítéspolitikát az 1941 áprilisában visszacsatolt Bácskában.

Annak ellenére, hogy dolgozatom témája elsősorban az 1941 és 1944 közötti időszak magyar politikájára koncentrál, a teljes kép érdekében a térségben végrehajtott jugoszláv agrárreformmal és telepítéspolitikával is foglalkoznom kellett. A második fejezetben tárgyalom ezt a kérdéskört. A Trianon után Magyarország körül létrejövő új államokban hasonló tendenciák zajlottak le. A földosztást Csehszlovákiában, Romániában, illetve a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságban egyaránt a társadalmi feszültségek levezetése, valamint az egyes nemzetek erősítését célzó politika részeként kezdték meg. A tervek mellett a földreformok gyakorlati végrehajtása elhúzódott, akár egy évtizeden túl is. Ennek ellenére a nagybirtokok túlsúlyát sikerült visszaszorítani, a kis- és törpebirtokok száma ugrásszerűen megnőtt mindhárom államban. Jugoszláviában zajlott le a legnagyobb kiegyenlítődés a szociális skálán, emellett pedig a szlávok erősítése is végbement: a mintegy 2 millió paraszti származású családból 640 ezer kapott valamilyen területű birtokot a két világháború közötti időszakban, melyből a magyar és német származásúakat kihagyták.

A harmadik fejezetben a terület 1941-es revíziójának körülményeit mutatom be. Mint ismeretes, a Bácska és a Muravidék 1941-es visszatérése nem zajlott le olyan zökkenőmentesen, mint a Felvidék és Kárpátalja déli részének, illetve Észak-Erdély revíziója.

---

⁸Papp Árpád: *A zenélő kút. A bukovinai székelyek Bácskában (1941-1944)*. Vajdasági Magyar Közművelődési Intézet, Zenta, 2017.

A bevonuló magyar honvédeket a helyi magyarság kitörő örömmel fogadta, azonban néhány esetben a csetnikek ellenállásával kellett szembenézniük. A megbízhatatlannak vélt szerb telepeseket a magyar hatóságok kezdetben kiutasították, majd pedig internálótáborokba szállították. A terület visszaüllesztése Magyarország életébe, illetve a jugoszláv időszak intézkedéseinek annulálása is ekkor kezdődött meg a visszacsatolt Bácskában.

A negyedik fejezet alkotja dolgozatom fő részét, a visszacsatolt Bácskában végrehajtott földbirtokpolitikai tevékenység bemutatását, melyet további öt alfejezeten keresztül tettem meg. A földbirtokpolitikai ügyeket a Földművelésügyi Minisztérium a Délvidéki Földbirtokpolitikai Kirendeltségen keresztül intézte. A délvidéki területek visszatérése után a kiépülő magyar állam először a katonai közigazgatás, majd pedig a polgári közigazgatás felügyelete alá vonta a földbirtokokat. Az 5280/1941 M.E. rendelet kijelölte a térségben végrehajtandó földbirtokpolitika kereteit, majd a bevonulást követő időszakban, a földbirtokpolitika kialakítása és gyakorlati végrehajtásának céljából alapos felméréseket végeztek az egyes települések birtokviszonyait illetően. A járások birtokviszonyainak felmérése mellett a Kirendeltség javaslatot tett több esetben is földek felhasználására vonatkozóan. Még 1941-ben megkezdődött az a tervezési folyamat, melynek keretein belül a magyar állam kezelésébe került földek felhasználására – haszonbérbe adás, esetleges telepítés – tettek javaslatot a Délvidéki Földbirtokpolitikai Kirendeltség szakemberei. Az egyes településekről készült kimutatásokból a nemzetiségi és szociális viszonyok, illetve néhány esetben a helyi magyar lakosság számára haszonbérbe adott földek mennyisége is kirajzolódik. A jelentések említenek néhány volt birtokost is, akik a terület Magyarországhoz történő visszatéréseivel reménykedtek volt birtokaik teljes, vagy részleges visszaszerzésében, esetleg kártalanításban, ezt azonban már ezekben a kimutatásokban is kategorikusan elutasították. A Délvidéki Földbirtokpolitikai Kirendeltség az 5280/1941. M.E. rendelet alapján csak a legszélsőségesebb esetekben biztosított a volt délvidéki birtokosok számára visszajuttatást egykoron volt birtokaikból. Általánosabb volt az a gyakorlat, hogy a kártalanításokat pénzben fizette meg a Kirendeltség, de ezeket is csak alapos kivizsgálás után tette meg. A volt délvidéki birtokosok nem ilyen revízióra számítottak: a legoptimálisabb esetekben is csak birtokaik egy részét kapták vissza, illetve részleges anyagi kárpótlásban részesülhettek, amit a jogi keretek biztosítottak számukra.

Az 5280/1941. M.E. rendelet 9.§-a, rögzíti, hogy „a kisajátítást szenvedetteknek a fedezet mértékéhez képest megfelelő kártalanítás jár.”⁹ Általánosabb volt, hogy a volt tulajdonosokat haszonbérlethez juttatták, adott esetben volt birtokaik egy részéből, adott esetben pedig a visszacsatolt területek más vidékein. A földek haszonbérbe adása, s ezáltal a termelés folytonosságának biztosítása elsősorban nemzetpolitikai érdek volt, így ennek a folyamatnak az elindításával nem késlekedtek a délvidéki magyar közigazgatás kiépítői, már a rendszeres katonai közigazgatás idején megkezdték a birtokok kiadását. A kártalanítandók körét nem tágtították, ugyanis ez veszélyeztette volna a földbirtok-politikai célok megvalósítását – a térség nemzetiségi képének javítását. Tehát a magyar kormánynak nem volt célja a nagybirtokok visszaállítása, sokkal inkább a haszonbérletek létesítését támogatták a visszacsatolt délvidéki területeken, melynek okai két területen ragadhatóak meg: egyrészt a nemzetpolitikai szempont miatt a helyi magyarokat, illetve a telepeseket igyekeztek erősíteni a térségben, másrészt pedig háborús időszakban a termelés folytonosságának biztosítása volt a cél. A haszonbérleti szerződésekről az egyes települések előjáróságai kötelesek voltak pontos kimutatást vezetni, ezek azonban csak 1941 szeptemberétől érkeztek be a Birtokpolitikai Kirendeltséghez. Ezekből az iratokból rekonstruálható a haszonbérbeadások menete, illetve az, hogy egy-egy településen megközelítőleg mennyi területet adtak ki ilyen formában. A települések haszonbérbeadásokról készült iratai mellett fennmaradtak olyan dokumentumok is, melyeken keresztül a haszonbérigénylők, illetve a haszonbérletek kapottak hangulata ragadható meg. Ezekből az iratokból rekonstruálható, hogy a földbérhez jutott személyek sem tudtak minden esetben élni a kapott lehetőséggel – rendszerint ez önhibájukon kívül, az időjárás viszontagságainak következményeképpen a termelés meghiúsulásával történt meg. Van azonban arra is precedens, hogy a bérbe adott földet a haszonbérlet nem megfelelően gondozta, emiatt el is veszíthette jogát a földbérletre. Több esetben is kritikát fogalmaztak meg a helyi magyar lakosok a végrehajtott intézkedésekkel kapcsolatban, illetve az egyes haszonbérletők között is alakulhatott ki vita a területek kapcsán, tehát a helyi magyar érdekeltek közül többen is csalódásként élték meg a terület visszacsatolását Magyarországhoz.

A haszonbérbeadások mellett a magyar kormány házhelyjuttatásokkal is igyekezett a helyi magyarságot kielégíteni. A házhelyjuttatások vizsgálata kapcsán megállapíthatjuk, hogy – a földhöz juttatásokhoz hasonlóan – a kiépülő magyar közigazgatás ezen a téren nem tudta az előzetesen megfogalmazott célkitűzését maradéktalanul elérni, miszerint az 1941. április

---

⁹A magyar királyi minisztérium 1941. évi 5280. M.E. rendelete. 9. §. MNL OL, K27, Minisztertanácsi Jegyzőkönyvek, 1941. július 15. Forrás: <http://adatbazisokonline.hu/adatbazis/minisztertanacsi-jegyzokonyvek-1867-1944> Hozzáférés ideje: 2017. 04. 26.

11-e után Magyarországhoz csatolt területeken a helyi magyarok számára, illetve a területre telepítendő személyeknek megfelelő házat vagy házhelyet biztosítson. Ennek háttérében több összetevőt is felfedezhetünk: a háborús viszonyok mellett a délvidéki földbirtokviszonyok rendezetlensége is súlyosan esett latba, de megemlíthetjük még a telepítések nehézkességét is, valamint nem hagyhatjuk figyelmen kívül a helyi lakosság csalódottságát sem, melyet a házaik elvesztése, vagy pedig a házhelyjuttatások kudarca miatt érezhettek – a „földéhség” mellett a társadalom egy részénél megjelent a „házhely-éhség” is.

A magyar kormány délvidéki vitézi telepítési terve elsősorban a helyi magyarság nemzeti erősítése érdekében indult meg. A Vitézi Rend tagjai számára tekintélyes mennyiségű ingatlant kívántak biztosítani, azonban kezdetben lakhatásuk sem volt biztosított: a felépítendő házak alapanyagainak beszerzése mellett az időjárás is komoly gondot okozott a térségben történő építkezések során. Annak ellenére, hogy a későbbiekben még teljesen új település – Bácsvitézfalu – létrehozására is voltak tervek, ezeket a számításokat a háborús körülmények és események felülírták. A helyi lakossággal, illetve a többi telepessel a viszonyuk több esetben is feszült volt, melynek okai között ingatlanok és ingóságok birtoklását lehet felfedezni. A Vitézi Rend történetére vonatkozóan a levéltári források jelentős része megsemmisült a második világháborúban, valamint az 1956-os események során.

Dolgozatom ötödik fejezetében a bukovinai székelyek Bácskába történő átköltözését, illetve az ottani berendezkedésüket, nehézségeiket mutatom be. A székelyek áttelepülése, beköltözése Bukovinából a Bácskába nem volt zökkenőmentes. A térség bekapcsolása Magyarország gazdasági életébe prioritást élvezett a magyar kormány részéről, ennek érdekében a letelepítést mindössze néhány hét alatt végrehajtották, mely tevékenységet a Külföldi Magyarokat Hazatelepítő Kormánybiztosság végzett el. Az áttelepülők élelmezését, gazdasági felszereléssel történő ellátását, valamint egészségügyi szolgáltatásainak biztosítását is ez a szervezet vitte. A helyi magyarok kezdetben megértéssel fogadták a bukovinai lakosokat, rövid idő elteltével azonban – nem alaptalanul – aggodalommal szemlélték gazdasági térdierésüket, mely feszült hangulatot generált a két réteg között.

A gyökeresen más területről a Bácskába érkező székelyek áttelepítése gyorsan, néhány hét alatt lezajlott ugyan, beilleszkedésükhöz, integrálódásukhoz azonban természetesen több időre volt szükségük. Ehhez nyújtottak segítséget a kinevezett telepfelügyelők, akik képzettségükkel a székelyeket új gazdálkodási metódusok elsajátítására sarkallták. Beilleszkedésük új környezetükbe kiváltságaik miatt is nehezebb volt, a helyi magyar őslakosság – aki saját boldogulását, jövőjét féltette – „magyar dobrovoljácok”-nak nevezte a

Bukovinából telepítettek. Megpróbáltatásaik azonban ezzel nem értek véget, 1944 októberében ismét költözniük kellett: a kiürítési parancsot rádión kapták meg, hat óra állt rendelkezésükre, hogy a legszükségesebb dolgaikat magukhoz véve elhagyják újdonsült otthonaikat.

III. Az értekezés új tudományos eredményei

A magyar kormányok 1941 után Bácskában végrehajtott intézkedéseire vonatkozóan a magyar szakirodalom több összefoglaló munkával is rendelkezik, illetve az egyes részkérdések is teret kaptak már több monográfiában is. Ezen kívül a Felvidéken és Észak-Erdélyben végrehajtott földbirtokpolitikai intézkedések is kerültek már a kutatók figyelmének központjába, ami azonban nem mondható el a Bácska hasonló irányú vizsgálatáról. Dolgozatomban arra törekedtem, hogy bemutassam a visszacsatolás időszakától kezdve a felülről irányított magyar földbirtokpolitikát, mely abban nyilvánult meg, hogy a földkérdés bácskai rendezését a magyar kormányok a Földbirtokpolitikai Kirendeltség és a közigazgatási apparátus segítségével igyekeztek szakmailag alaposan előkészíteni, és alaposan ismerték az ezzel kapcsolatos igényeket is. Azonban a rendszer jellege, illetve a háborús körülmények igencsak szűkre szabták a földkérdés megoldásának kereteit, amelynek domináns elemei a renacionalizáló szempontokat érvényesítő telepítések voltak. A minisztertanács ezzel kapcsolatos rendelete eleve szűkre szabta a délvidéki földreform lehetőségeit, hiszen csak a jugoszláv földreform által kisajátított földeket fordíthatták földbirtokpolitikai célokra, így a helyi magyarok igényeit még részlegesen sem tudták kielégíteni, de nem történt meg a korábban kisajátított magyar birtokok visszaadása sem.

A gyakorlatban jelentkező problémák ellenére a magyar kormányoknak sikerült tartania magát az 1941-ben elfogadott Délvidékre vonatkozó birtokpolitikai elvekhez, irányokhoz, és a különféle irányból érkező társadalmi nyomás ellenére sem tértek el azoktól nem állt szándékukban a maguk által megszabott kereteken túllépni. A jugoszláv érában kárt szenvedett nagybirtokosok, vagy éppen a helyi magyar paraszti társadalom e kereteket tágítani akaró szándékait még csak fontolóra sem vették, kategorikusan elutasították. Igaz, a magyar éra lehetőségeit a történelem igencsak rövidre szabta a Délvidéken, és a terület 1944 őszi bekövetkező jugoszláv visszafoglalása véget vetett a Bácska Magyarországhoz történő reintegrációjának – az új államban a földkérdés (újra)rendezése is egészen más dimenziókat kapott.

A bukovinai székelyek áttelepítése a Bácskába szintén bőséges szakirodalommal rendelkezik. Munkámban elsősorban berendezkedésüket, alkalmazkodásukat az új környezethez, a mindennapi élet kihívásait mutattam be, elsősorban a székely telepekre kinevezett telepfelügyelő jelentései alapján. A történelem a székelyek bácskai tartózkodását szintén szűkre szabta, 1944 őszén menekülniük kellett a Bácskából, immár végleges lakóhelyükre, Magyarországra.

IV. A téma további kutatási lehetőségei

Disszertációmban feldolgozott téma számos irányba tovább bővíthető. Eleve a Vajdasági Levéltárban rendelkezésre álló iratok mennyisége, illetve annak feldolgozása további kutatásokat igényel, melyek tovább árnyalnák az eddig kialakított képet, illetve mélyíthetnék a témát. Kutatásom elsősorban a Bácskára fókuszált, de a Muravidék, a Muraköz és a Baranyai Háromszög vizsgálata is lehetséges lenne a jövőben. Ezen kívül a dolgozatomban tárgyalt résztémákat további források bevonásával bővíteni lehetne.

Ki lehetne térni a helyi magyar lakosság és az egyéb nemzetiségűek között kialakult viszonyra a földkérdés kapcsán. Kezdetben a helyi magyarok úgy vélték, hogy az impériumváltással a földreform kedvezményezettjei lesznek, ebben azonban csalódniuk kellett, így megragadható lenne a társadalmi hangulat a kiépülő magyar közigazgatás földbirtokpolitikájával szemben is. Ezzel kapcsolatban érdekes lehet a vitézi telepítések kérdéskörének további vizsgálata, mélyítése, hisz a bukovinai székelyek mellett ez a telepes csoport kapott a visszacsatolt területen tulajdonba ingatlant. Ezen kívül a többi telepfelügyelő jelentéseit is meg lehetne vizsgálni, és ilyen módon az egyes telepfelügyelői körzeteket összehasonlítani.

V. A szerző publikációi a témában

Valastyán Balázs: *"Vártunk, jöttetek! Éljenek a magyar honvédek!"- "Elmentek a barbárok és bejöttek a tatárok..." Társadalmi hangulat és a Délvidék visszacsatolása.* In: Limes XXIII. évf. 2010. 3. sz. 15-24.

Valastyán Balázs: *A magyar kormány délvidéki földbirtok- és telepítéspolitikájának hivatala – iratok a Délvidéki Földbirtokpolitikai Kirendeltség működéséhez.* In: Tanulmányok a magyar történelemből a kora újkortól a legújabb korig. Szerkesztette: Döbör András – Zeman Ferenc. Közép-Európai Monográfiák 13., Szeged, 2014. 139-148.

Valastyán Balázs: *A magyar kormány földbirtok- és telepítéspolitikájának kezdetei a visszacsatolt Bácskában (1941).* In: Délvidéki Szemle. I. évf. 2014 2. szám. 53-65.

Valastyán Balázs: *Bepillantás egy telepfelügyelő munkájába. Horthyvára, Hadikhalom és Hadiktelke telepfelügyelőjének 1942-es jelentései.* In: Bácsország. Vajdasági Honismereti Szemle, 2014 3. szám (70. sz.) 70-77.

Valastyán Balázs: *Földbirtok-politikai ügyek Szabadkán 1941 és 1944 között.* In: Bácsország, 2015 4. szám (75. szám) 34-38.

Valastyán Balázs: *Haszonbérletek, haszonbérbeadások a visszacsatolt Délvidéken (1941-1944).* In: Bácsország, 2015 1. szám (72. sz.) 20-27.

Valastyán Balázs: *Vitézi telepítések a Bácskában.* In: Bácsország, 2016 3-4. szám (78. szám) 48-51.